

kan gelden: Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Geboren was hij in Amsterdam (1846) als zoon van een hoogleraar aan het luthers seminarium. Hij werd luthers predikant maar in '79 trad hij met een geruchtmakende brief en twee publieke voordrachten uit de kerk. *Recht voor Allen* werd de titel van het blad dat hij ging uitgeven. Onbarmhartig trok hij er in van leer tegen de vijf machten die, zo zag hij het, in samenspanning de arbeiders knevelen en hun alle rechten onthielden, de vijf K's: Kapitaal, Kazerne, Kerk, Kroeg en Koning. Van het woord van de oud-predikant met de profetenkop ging een vurige bezieling uit. Hier was een man die het eigen bestaan geofferd had om zich het lot van misdeelde verschoppelingen aan te trekken. Romein maakt er in zijn treffende levensschets melding van dat een Fries arbeider, horend dat Domela Nieuwenhuis in aantocht was, in vervoering uitriep: 'Ûs verlosser komt!'.¹ In 1887 zat Domela Nieuwenhuis wegens majesteitsschennis bijna acht maanden in de gevangenis. Een jaar later koos het Friese district Schoterland hem in de Tweede Kamer. Er was van de negen-en-negentig medeleden slechts één, de anti-revolutionair Keuchenius, die hem een hand-druk waardig keurde.² Dat isolement was wellicht te verdragen – maar spoedig ontzong Domela Nieuwenhuis alle vertrouwen dat door middel van parlementaire actie enige lotsverbetering voor het proletariaat bereikt kon worden: hij werd anarchist. Heil verwachtte hij slechts van een opeenvolging van elkaar aanvullende en versterkende, tenslotte op revolutie uitlopende werkstakingen die het door hem geïnspireerde Nationaal Arbeidssecretariaat (NAS) dan ook te pas en te onpas, maar met dalend succes, ging uitroepen.

De weg die Domela Nieuwenhuis als de enige zag die naar het doel van de klasseloze maatschappij kon leiden, werd door anderen meer en meer voor een doodlopend slop gehouden. Onder hen Troelstra – Pieter Jelles Troelstra, in 1860 in Leeuwarden geboren als zoon van een gezeten burger (zijn vader was ontvanger), meester in de rechten, socialist, en volgeling van Domela Nieuwenhuis geworden door de peilloze ellende die hij op het Friese platteland in die jaren aanschouwd had. In 1894 richtte hij met elf gelijkgezinden (de 'twaalf apostelen') in Zwolle de Sociaal-Democratische Arbeiders-Partij, of SDAP, op.

'Ûs verlosser', 'de apostelen' – geen toeval waren zij, deze Bijbelse termen. Want juist in die nacht van sociale vernedering die wij in het voorafgaande als stadium in de economische ontwikkeling van het land kort geschetst hebben, gloorde voor duizenden, tienduizenden straks, de 'dageraad der

¹ Jan Romein: 'Ferdinand Domela Nieuwenhuis', *Erfaters van onze beschaving*, p. 803. ² A.v., p. 806.